

УДК 340.12

Косьмій Михайло Михайлович,
викладач кафедри філософії,
філософії права та юридичної психології
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЧИННИКИ В СУЧАСНІЙ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У статті проведено філософсько-правовий аналіз змісту сучасної Конституції України на предмет втілення у її нормах морально-етичних та релігійних засад суспільства.

Ключові слова: етика, християнська етика, мораль, релігійно-моральні цінності, конституційно-правові норми.

Постановка проблеми. Конституція держави, як основний нормативно-правовий акт, є тим позитивним текстом, процес тлумачення і застосування якого залежить від ідей, закладених в основу прийняття та закріплення конституційних положень, зокрема, природних прав людини, християнських цінностей та конституціоналізму.

Як справедливо зауважує С. Шевчук, тільки завдяки гармонійному поєднанню значної кількості принципів та оцінних норм, Конституція здатна забезпечити мінливий баланс у суспільстві між стабільністю суспільних відносин та прагненням до постійного динамічного прогресу [1, с. 35].

В умовах сучасного життя, що вирізняється стрімкими змінами та нестійкими відносинами від сім'ї до держави і суспільства в цілому, людині, як ніколи, необхідні тверді опори і надійні орієнтири. Саме абсолютні цінності й норми виявляються здатними протистояти девальваціям та переоцінкам. Тільки на їхньому фундаменті можливе існування моральності, політики, права і, по суті, усього, що складає зміст будь-якої людської цивілізації і культури [2, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми християнської етики, моралі та права висвітлюють у своїх працях такі вчені як: О.І. Абрамов, В.А. Бачинін, Ю.М. Бисага, М.Г. Братасюк, І.А. Гетьман-П'ятковська, О. Гришук, Б.Г. Капустін, М.О. Капустіна, М.В. Костицький, С.В. Коцар, О.С. Кравцов, М.І. Кузьмін, В.М. Лавренюк, І.М. Луцький, В.Г. Нападиста, М.І. Панов, Р.А. Папаян, П.М. Рабінович, С.П. Рабінович, Л.І. Рябошапка, В.М. Розіна, Є.П. Сверстюк, Г. Сергієнко, О.Ф. Скакун, П.Б. Стецюк, І.О. Хрімлі, М.В. Цвік, С. Цеберко, С.В. Шевчук та інші.

Постановка завдання. Метою цієї статті є філософсько-правовий аналіз морально-етичних засад сучасної Конституції України та їх ролі в процесі конституційно-правового регулювання суспільних відносин. Для досягнення вищевказаної мети поставлені такі завдання:

1) провести аналіз християнських цінностей (засад, ідей), які відображені у розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»;

2) охарактеризувати особливості біологічних, соціальних та духовних складових форм буття сутності людини;

встановити взаємозв'язок християнських цінностей та конституційно-правових норм, їх взаємний вплив на правове регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новітній період становлення державної незалежності, починаючи з 1991 року, дав змогу моральним цінностям вийти на новий рівень. Однак найбільш вагомим аргументом поєднання правових та християнсько-релігійних складових стало прийняття в 1996 році Конституції України, зокрема, розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», де право на життя, на повагу до гідності людини, на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на невтручання в особисте і сімейне життя, на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на свободу світогляду і віросповідання, право на безпечне довкілля визнані та конституційно закріплені в якості основних цінностей людини.

Під правом на життя слід розуміти захист людського життя з моменту зачаття, тобто мається на увазі захист ембріона, у зв'язку з чим у нормах канонічного права встановлено заборону абортів. Це пояснюється тим, що людська істота починає своє життя з моменту зачаття і з цього моменту воно є священне, оскільки володіє душею. Таким чином, людська істота є особистістю, створеною за образом Божим і, покликана до святості для вічного життя. Церква однозначно виступає проти всіх дій з людськими ембріонами, як аморальних по суті і насильницьких над людським життям, і вважає, що приватний сектор (так само, як і державні інститути) мають спрямовуватись на заборону будь-якого людського клонування і досліджень на ембріональних клітинах.

Ще одним елементом права на життя є те, що церква виступає проти запліднення «ін вітро», вважаючи що це протирічить християнській моралі, і виступає проти використання практики сурогатного материнства.

Церква виступає за життя людини, засуджуючи різні форми раптового, жорстокого чи насильного позбавлення життя (злидні, голод, відсутність медичної допомоги та найпростіших лікарських засобів, війна, теракти, вбивства, аборти, евтаназія, смертна кара, самогубство тощо). Церква засуджує самогубство, бо той, хто покінчив з життям, не приносить себе в жертву, а нехтує життям як даром Божим. У зв'язку з цим неприйнятною є легалізація так званої евтаназії – сприяння відходу з життя людей, яке є поєднанням вбивства та самогубства [3, с. 38].

Таким чином, цінність людського життя та одна з Десяти заповідей Божих «Не убивай» в цьому контексті досить чітко і однозначно формулює християнську позицію. Саме тому ми поділяємо думку П. Стецюка, що життя людини в Україні проголошено найвищою соціальною цінністю і держава зобов'язується оберігати людину, її життя і здоров'я, недоторканність і безпеку (ст. 3 Конституції України). Крім того, згідно ст. 27 Основного Закону держави, кожна людина, маючи невід'ємне право на життя, не може бути свавільно позбавлена останнього. Тому обов'язком держави є захист життя людини; кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. У зв'язку з цим, цілком логічним стало рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року про відміну в Україні смертної кари [4, с. 18].

Що стосується людської гідності, то ще починаючи з енцикліки Папи Лева XIII 1891 року, за якою людська гідність є гідністю духу людського, бо саме він є «...тим, що

носить образ і подобу Божу», з пізнішими – Різдвяним посланням Папи Пія XII (1942 р.) «Гідність людини є гідністю образу Божого», главою першою Душпастерської конституції (1965 р.) та численними промовама в цій царині Папи Івана Павла II, – гідність людини постає як одна з найбільших сакральних цінностей. Аналогічно до ситуації щодо людського життя, у чинній Конституції України людську гідність віднесено до категорії найвищої соціальної цінності. Тому кожна особа в Україні має право на повагу до її гідності, і ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. При цьому жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом (ст. 28 Конституції України).

Папа Іван Павло II у своєму посланні до XIV Всесвітнього дня миру (1981 р.) наголошував на тому, що людина є вільною, оскільки має здатність визначатися щодо істини й добра. У статті 21 Конституції України прямо говориться, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, а самі права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Права і свободи людини, які закріплені Конституцією України, не є вичерпними, вони гарантуються державою і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22). Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (ст. 23). При цьому ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду, і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ст. 29), і кожній особі гарантується недоторканність житла (ст. 30) [4, с. 18].

Досить важливе значення щодо конституційного виміру свободи особи в Україні має ст. 35 Основного Закону, яка закріплює право на свободу світогляду та віросповідання. Як відомо, останнє означає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. При цьому здійснення цього права може бути обмежене виключно законом і лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Визначальним у цьому плані стало прийняття Україною Закону «Про альтернативну (не військову) службу», відповідно до якого право на проходження останньої мають особи, для яких виконання встановленого військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням.

Перелік християнських засад, які знайшли своє формальне відображення в конституційно-правових основах статусу людини в Україні, можна продовжувати й далі, адже Конституція України 1996 р. на загал є такою, що відповідає сьогоденним вимогам часу, у тому числі й з огляду на демократичні тенденції загальносуспільного поступу. Водночас, практична реалізація в Україні проголошених конституційних положень, які безпосередньо є похідними з середовища християнських моральних цінностей, утруднена. Причиною останнього, як зауважує П. Стецюк, є реальні економічна, екологічна та політико-правова ситуації, які обумовлені в першу чергу перехідним (пострадянським) періодом [4, с. 19].

Отже, права людини тісно пов'язані з етикою, оскільки вони дають основу для ряду моральних обов'язків.

Важливим свідченням впровадження релігійних цінностей у нормативно-правових

актах є прийняття і ратифікація Загальної декларації прав людини, в якій основою прав людини проголошувались повага до людської гідності, визнання людського життя і свободи найвищою цінністю. Таким чином, права людини стають необхідним стандартом у стосунках індивідів між собою і державною владою. Права однієї людини є межею свободи іншої, а також обмеженням державного абсолютизму шляхом поділу і демократизації влади.

Отже, саме загальнолюдські релігійно-духовні цінності повинні бути основою існування як суспільства в цілому, так і права, яке діє у суспільстві. І саме від того, чи керуватиметься дане суспільство чи конкретна людина такими цінностями як добро, свобода, справедливість, солідарність, любов, демократія, залежить найвищий щабель ефективності застосування права у суспільстві й майбутній добробут усього народу. Тому істинно громадянським суспільством може бути лише те, яке базується на загальнолюдських цінностях і регулюється правом, що формується на основі духовних і релігійних цінностей.

З огляду на зазначене, проблематика взаємодії релігії і права є особливо актуальною у контексті українського суспільства, яке постійно розвивається і потребує чіткого визначення пріоритетних моральних принципів для побудови фундаменту, на якому ґрунтується і завдяки якому розвивається право. На думку А. Карась, основною причиною низької суспільної моралі стала мораль, яка пропагувалася у радянському тоталітарному суспільстві й містила в собі подвійні стандарти. Така ситуація, на щастя, поволі відходить у минуле. Саме тому в нинішніх умовах є надзвичайно важливим питання становлення нової системи морально-духовних цінностей, нового світогляду, який би базувався на глибоких культурно-духовних традиціях нашого народу. Духовні, моральні, релігійні цінності – основа суспільства і права. Якщо вони є, якщо вони наповнюють душі людей, тоді вони стабілізують суспільство, роблять правову систему стійкішою до зовнішніх негативних впливів [5, с. 59-61].

Таким чином, сучасний етап формування громадянського суспільства і проголошення курсу на розбудову в Україні правової, демократичної держави вимагає повного і ефективного гарантування прав людини. При цьому основна роль у забезпеченні правомірної реалізації й охорони цього фундаментального права юридичними засобами належить Конституції і конституційному законодавству України. Крім того, правовий захист значно залежить від характеру відносин держави і церкви [6, с. 12].

Новітня Конституція України визначає Основні Засади державної політики щодо релігії. Так, держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій, не втручаючись у їх діяльність; сприяє становленню та зміцненню у суспільстві норм моралі; встановленню відносин взаємної релігійної й світоглядної терпимості й поваги між людьми, які сповідають релігію або не сповідають її, між вірянами різних віросповідань та їх релігійними організаціями; поважає традиції і внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать законам України.

Права людини, що зазначені в Основному законі України, перебувають у центрі дискусій, присвячених політичним і моральним проблемам. З історії відомо, що і в конституціях держав з тоталітарним режимом правління було встановлено великий перелік прав і свобод людини, однак ними не можна було користуватися в житті. Отже, велике значення має реальне забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що є однією з найважливіших ознак демократичної правової держави.

Можливості впливу права на соціальну дійсність не безмежні. Право регулює суспільні відносини у взаємодії з іншими нормами. Одним з таких елементів взаємодії і є

християнство та релігійні норми. Основні закони християнства церква за своїм вченням отримала від Бога, інші вона видала сама владою, одержаною від Нього. Тому для дослідження правових норм, практики їх застосування важливе значення має вивчення впливу християнських постулатів на нормативно-правові акти, у тому числі і на Основний закон держави [7, с. 32].

Християнство, як певна ціннісна нормативна система, обумовлює і юридичну поведінку людей, оцінюючи її за відповідними нормами християнської моралі, основними принципами християнського віровчення. У цьому випадку християнство виступає як чинник формування того чи іншого ставлення індивіда до правових інститутів, формування протиправної чи законної поведінки. Коли норми закону стають етичними нормами самої людини, виникає необхідність написання закону «не чорнилом», а Духом живого Бога, не на кам'яних таблицях, а на тілесних таблицях сердець. І коли це відбувається, закон стає просто зайвим. Тобто християнство стверджує закон тим, що вносить у його серце, у волю людини її сутність [8].

Ці положення є характерними і для нашої Конституції. Так, у Преамбулі зазначається: «...Усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями, ... приймаємо цю Конституцію – Основний закон України» [9].

Християнські засади можна простежити як у всьому Основному законі країни так і майже у більшості нормативних правових актів. І це не парадокс, адже усі закони, які ухвалюються людьми, мають ґрунтуватися на християнських цінностях. Тому, будь-який людський закон, який не відповідає вищому праву Бога або моралі, є не просто поганим правом, він не є правом взагалі, це груба сила, яка маскується під право [10, с. 23].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зробити наступні висновки:

- 1) право на сучасному етапі розвитку суспільства не може обійтися без допомоги інших соціальних регуляторів, одним з яких є релігійні норми (в тому числі й канони християнства);
- 2) взаємодія норм права та релігійних норм є найтіснішою на конституційно-правовому рівні (в першу чергу – на рівні I та II розділів Конституції України, які закріплюють загальні засади та правовий статус особи);
- 3) втілення релігійних постулатів найчіткіше виражене у закріпленні основних прав людини (на життя, на безпечне довкілля, на повагу до гідності) та інших прав людини і громадянина;
- 4) втілення релігійних (в тому числі й християнських) засад у праві також є засобом подальшої конвергенції природного та позитивного права.

Список використаних джерел

1. Шевчук С.В. Способи тлумачення Конституції: порівняльний досвід / С.В. Шевчук // Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми. Збірник наукових праць членів Товариства конституційного права з нагоди десятої річниці Конституції України, Конституційного Суду України та самого Товариства / Відпов. ред. проф. Мартиненко П.Ф. і доц. Кампо В.М. – К.: «Купрія-нова», 2007. – С. 33 – 57.
2. Право, держава, духовність: Шляхи розвитку та взаємодії: Тези доп. міжнар. наук. - практ. конфер. ОНЮА «Право, держава, духовність: шляхи розвитку та взаємодії»,

- м. Одеса, 3 вересня 2006 р. / Відп. ред. Ю.М. Оборотова, Г.І. Чанишева. – О.: Фенікс, 2006. – 306 с.
3. Цебенко С. Громадянські права людини в православній інтерпретації / С. Цебенко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції, (Львів, 3 – 4 лютого 2011 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 38 – 39.
 4. Стецюк П.Б. Християнські засади сучасного українського конституціоналізму / П.Б. Стецюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 11 (97). – С. 17 – 20.
 5. Карась А.Г. Роль релігійних цінностей у процесі формування права / А.Г. Карась // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 58 – 62.
 6. Сергієнко Г. Конституційно-правове регулювання відносин Української держави і релігійних організацій та гарантування свободи віросповідання: до питання їх взаємозв'язку / Г. Сергієнко // Право України. – 2004. – № 12. – С. 12-16.
 7. Папаян Р.А. Християнские корни современного права / Р.А. Папаян. – М., 2002. – 416 с.
 8. Лавренюк В.М. Право і християнство як чинники механізму реалізації прав людини / В.М. Лавренюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti>.
 9. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
 10. Рябошапко Л.І. Релігійні норми як один із напрямів розвитку правової системи в Україні / Л.І. Рябошапко // Роль релігії та церкви в утвердженні загальнолюдських цінностей: матеріали між університетського круглого столу (Львів – Івано-Франківськ, 29 жовтня 2010 року). – Івано-Франківськ, 2010. – С. 21–23.

Косьмий М. М. Морально-етические факторы в современной Конституции Украины

В статье проведен философско-правовой анализ содержания современной Конституции Украины по предмету воплощения в ее нормах морально-этических и религиозных основ общества.

Ключевые слова: *этика, христианская этика, мораль, религиозно-моральные ценности, конституционно-правовые нормы.*

Kosmiiy M. M. Moral and ethical factors in the current Constitution of Ukraine

The article conducts philosophical and legal analysis of the content of the current Constitution of Ukraine concerning reflection of moral and ethical as well as religious foundations of the society in its norms.

Key words: *ethics, Christian ethics, morality, religious and moral values, constitutional and legal norms.*

